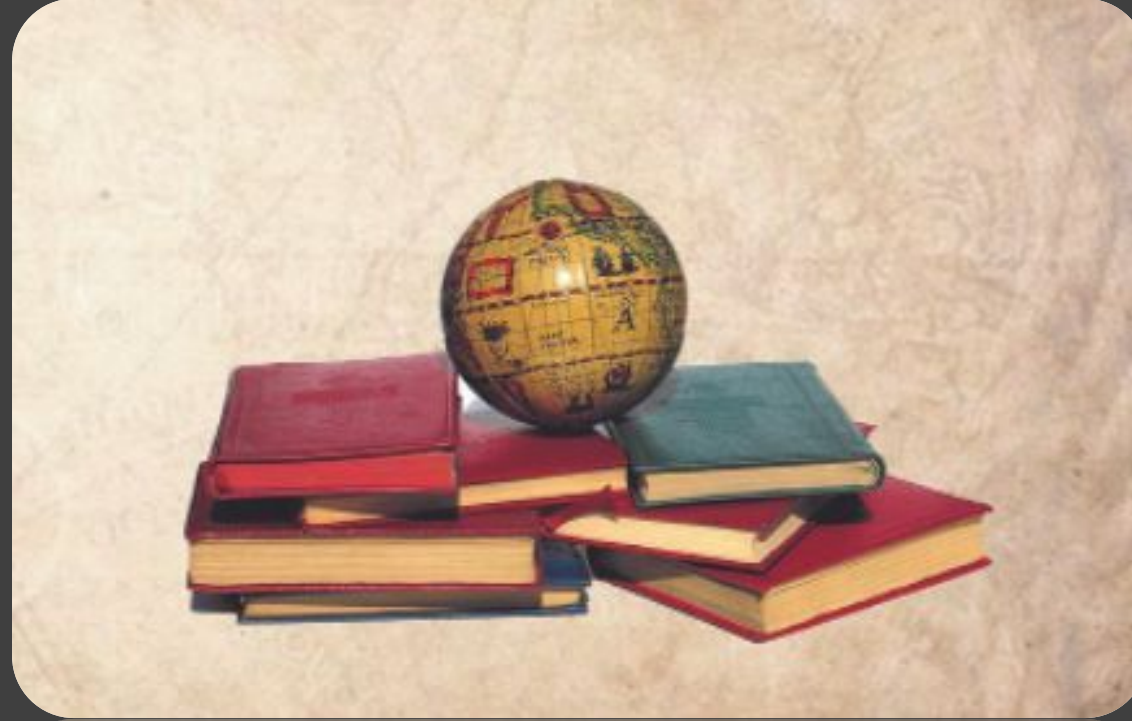

II. ABDÜLHAMİD
DÖNEMİ'NDE TARİH
EĞİTİMİ VE TARİH
YAZIMI
(1876-1909)

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NDE TARİH EĞİTİMİ

- Tanzimat'tan beri devam eden modernleşme çabaları II. Abdülhamid Devri'nde merkeziyetçi ve daha kontrollü bir tarzda devam etmiştir ki bu faaliyetleri eğitim alanında da görmekteyiz. Tanzimat'ın getirdiği pozitif bilimlere ağırlık veren eğitim sistemi II. Abdülhamid'in saltanatının ilk on beş yılı boyunca devam etmiş ise de; II. Abdülhamid'in himayesine aldığı (Tıbbîye, Mülkîye ve Harbîye gibi) okullarda yaygınlaşan pozitivist/materyalist düşünce artıp kendisine muhalefete dönüşünce, tedbir olarak eğitimde dinselleşme etkili olmaya başlamış ve özellikle memur yetiştiren mektepler başta olmak üzere bütün okullarda din ve ahlak dersleri arttırılmıştır (Ortaylı, 2011).

- ▶ II. Abdülhamid döneminde kendisine muhalefet artınca “Resmi ideoloji” olarak din ve ahlâk dersleri arttırılmıştır. “Resmi Tarih” önemli bir kurum haline dönüşmüştür. II. Abdülhamid “İslam-Türk Sentezi” oluşturma çabası gütmüştür. II. Abdülhamid tahttan indirilip II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra “İslam-Türk Sentezi” kabuk değiştirip “Türk-İslam” Sentezine dönüşmüştür (Alkan, 2000).
- ▶ İdadî okullarının ders programlarına bakıldığı zaman gerek leylî gerekse nehârî İdadîlerinde Tarih derslerine yer verilmiştir. Tarih bazı sınıflarda haftada iki saat, bazı sınıflarda da haftada üç saat olarak okutulmuştur. Yani İdadî okullarından mezun olan öğrenciler yeteri kadar bir Tarih bilgisi donanımına sahip olabilmişlerdir. Fakat şu gerçeği belirtmekte yarar var ki hem leylî hem de nehârî idadîlerinde 1.yıl Tarih dersleri okutulmamıştır (Maarif Salnamesi, 1318, s.496)

- 1892’de Maarif Nazırı Zühtü Paşa başkanlığında kurulan komisyon, 5 ve 7 yıllık idadîlere bir program hazırlamıştır. Bu program II. Meşrûtiyet devrinde lise ve Sancak idadîleri için kabul olunan programlara kadar uygulamada kalacaktır (Unat, 1964)

Yedi Yıllık Leylî İdadîlerin Haft. Ders Prog. Göre Tarih Ders Saatleri (1892) ³⁸¹ .							
	1. Yıl	2. Yıl	3. Yıl	4. Yıl	5. Yıl	6. Yıl	7. Yıl
Ders Saati	18	20	25	25	25	25	25
Tarih	-	2	3	2	2	2	2

B.2- Yedi Yıllık Leylî İdadîlerin Tarih Dersi Müfredatı (1892)³⁸³.

Yıl	Hafta	Tarih Dersi	Müfredat
1	-	-	-
2	-	Tarih-i İslâm	Tarih-i Enbiya ile Zuhur-ı Devlet-i Osmaniye'ye kadar hulefa ve selâtin-i İslamiyenin muhtasaran teracim-i ahvâli ve başlıca vakayı gösterilir
3	3	Tarih-i Osmânî	Devlet-i Aliye- i Osmaniye'nin müfid ve muhtasar sûretde tarihi gösterilecektir.
4	2	Tarih-i Umûmî	Muhtasar ve müfid sûretde Kurûn-ı ûlâ ve Kurûn-ı vusta vakayı gösterilecektir.
5	2	Tarih-i Umûmî	Kurûn-ı âhire tarihi gösterilecektir.
6	2	Tarih-i Umûmî	Mufasssal Kurûn-ı ûlâ ve Vasat tarihleri.
7	2	Tarih-i Umûmî	Kurûn-ı âhire tarihi gösterilecektir.

C- Rüşdiye ve İdadîlerde Okunacak Ulûm ve Fünûnun Haftalık Ders Programına Göre Tarih Ders Saatleri (1902)³⁸⁵.

	1. Yıl	2. Yıl	3. Yıl	4. Yıl	5. Yıl	6. Yıl	7. Yıl	8. Yıl
Toplam Ders Saati	19	21	23	23	23	24	24	24
Tarih-i İslâm ve Osmânî	-	2	2	-	2	2	1	1

- ***İkinci Sene, haftada iki ders Tarih-i İslâm*** okutulmaktaydı. İşlenen konular ise; Tarih-i Enbiya aleyhimesselem, Hz. Âdem, Hz. Havva aleyhimesselem, Hz. Âdem ve Havva'nın cennetten hurucu, Zürriyet-i beni Âdem. Hz. Şit, Hz. İdris, Hz Nuh aleyhimesselem, Hz Nuh'un oğulları, Ham, Sam, Yafes, Tufan-ı Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak aleyhimesselem, Hz. Eyyub aleyhimesselem, Hz Yakub, Hz. Yusuf aleyhimesselem, Hz Musa, Hz Harun aleyhimesselem, Hz. Yuşa, Hz İsmail, Hz. Davud, Hz. Süleyman aleyhimesselem, Hz. İsa aleyhimesselem dönemleridir (Ders Programları, 1318).
- ***Üçüncü Sene, haftada iki ders Zuhur-ı İslâm:*** Arabistan'ın ahvâl-i kadimesi, Hatemü'l Enbiya Resul-i Mücteba "Muhammed'ül Mustafa" aleyhi ekmelü't tehâyâ Efendimiz Hazretlerinin bi'setî Din-i mübin-i İslâm'ın suret-i intişarı Gazve-i peygamberi, Hulefa-yı Râşidîn (r.a), Hulafâ-i Emeviye, Hülefa-i Abbasi'ye konuları işlenecektir (Ders Programları, 1318).

- ***Beşinci Sene, haftada iki ders:*** Tarih-i Osmânî, Zuhur-ı İslâm'dan memâlîk-i mevcudenin ahvâli, Fahri kâinat Efendimiz Hazretlerinin bi'seti, Din-i mübin İslâm'ın kible-i sâriden'den keyfiyet-i vaz' ve tesisi ve suret-i tevsii ve intisarı, Hicret-i Nebevi, Gazavat-ı Peygamberi, Devlet-i Beni Emeviye, Devlet-i Abbasi'ye, Harun Reşid asrı, Hicretten iki asır sonra Memâlîk-i Arabın azameti, Endülüs Devlet-i Emeviye'si konuları işlenecektir (Ders Programları, 1318).
- ***Altıncı Sene, haftada iki ders:*** Beni Agleb hükümeti, Fatimiyyun Devleti, Devlet-i Eyyubiye, Ehl-i Salib muharebeleri, Al-i Büvehy Devleti, Beni Tahir Devleti, Beni Leys hükümeti, Al-i Sâmân, Al-i Sebüktekin, Selçukiler Devleti, Kirman Selçukîleri, Rum Selçukîleri, Atabegler, Tatar istilası, Medeniyet-i İslâmiye, Ulûm ve Maarif ve sanâi-yi İslâmiye konuları işlenecektir (Ders Programları, 1318).

- ***Yedinci Sene, haftada bir ders:*** Tarih-i Osmanî okutulacaktır. Devlet-i Âliye-i Osmaniye'nin suret-i zuhuru, Devlet-i Aliye'nin zuhuru sırasında mevcut olan devletler ve Anadolu kıtasının ahvâli. Osman Gazi Hazretleri, Devleti Aliye-i Osmaniye'nin tesisi, Orhan Gazi Hazretleri, Usul-i askerîye tesisi, Osmanlıların Avrupa kıtasına mürûru, Hüdavendigâr Sultan Murad Han Hazretleri, Rumeli Fütuhâtı, Kosova muharebesi ve Yıldırım Bâyezîd Hazretleri fütuhâtı, Timurlenk, Çelebi Sultan Mehmed Hazretleri, Sultan Murad Sâni Hazretleri, Varna muharebesi, Fatih İkinci Sultan Mehmed Hazretleri, İskender Bey, fütuhât-ı saire, Sultan Bayezîd Han Sâni Hazretleri, Yavuz Sultan Han Hazretleri, Çaldıran muharebesi, fütuhâtı, Hilafet-i mukaddes-i İslâmîye'nin Ali Osman Hazeratına intikali konuları işlenecektir konuları işlenecektir (Ders Programları, 1318).

- ***Sekizinci Sene, haftada bir ders:*** Kanuni Sultan Süleyman Han Hazretleri, Muharebatı, Viyana muhasarası, Barbaros Hayreddin Paşa, Sokullu Mehmed Paşa, İkinci Sultan Selim ve Üçüncü Sultan Murad Han Hazretleri, fütihat, Üçüncü Sultan Mehmed ve Birinci Sultan Ahmed Han Hazretleri, Birinci Sultan Mustafa Han ve İkinci Sultan Osman Han Hazretleri, Dördüncü Sultan Murad Han Hazretleri, Bağdat'ın fethi, Sultan İbrahim ve Dördüncü Sultan Mehmed Han Hazretleri, Köprülü Mehmed ve Ahmed Paşaların hidematı, İkinci Sultan Süleyman Han ve İkinci Sultan Ahmed Han Hazretleri, İkinci Sultan Mustafa Han Hazretleri, Karlofça muahedesi, Üçüncü Sultan Ahmed Han Hazretleri, Baltacı Mehmed Paşa, Büyük Petro, Birinci Sultan Mahmud Han, Üçüncü Sultan Osman Han ve Üçüncü Mustafa Han ve Birinci Sultan Abdülhamid Han Hazretleri, Üçüncü Sultan Selim Han Hazretleri, Bonapart'ın Mısır ve Suriye seferi, Dördüncü Sultan Mustafa Han Hazretleri, İkinci Sultan Mahmud Han-ı Adlî Hazretleri, Islahat-ı dâhiliye, Yeniçerililerin ilgası, Nizam-ı Cedîd'in tesisi konuları işlenecektir (Ders Programları, 1318).

- ▶ İkinci Abdülhamid Döneminde siyasal kaygılarla okulların sıkı denetim altına alındığı görülmektedir (Bolat, 2021)
- ▶ İkinci Abdülhamid'in bu kaygılarını haklı çıkartacak bazı bulgular mevcuttur. Öğrenci anılarında, tarih derslerinde bazı öğretmenlerin Fransız Devrimine çok önem verdiği anlaşılmaktadır. Fransız devrimi konularının tarih dersinin bir tür gizli müfredatı olduğu öğrencilerin sıkça anlattığı anılarıdır (Ata, 2012)
- ▶ Bu devirde, mektep idarelerinin sıkıştırıldığı, meşrutiyet yanlısı hocaların okullardan tard edildiği ve Tarih-i Umûmî ve Edebiyat gibi derslerin programlardan çıkarıldığı görülmektedir. Yine bu dönemde sıbyan mekteplerinden tarih dersi, rüşdiye mekteplerinden ise umûmî tarih dersleri kaldırılmıştır. Rüşdiye mekteplerinde tarih dersi sadece Tarih-i Osmanî ile okutulmaktaydı (Doğanay, 2010)

► 1890 yılında Yıldız Sarayı'na gönderilen raporların birinde; Mekteb-i Mülkîye tarih öğretmenlerinden Mithat Bey'in uygunsuz davranışlarından endişe duyulduğu ve daha önce kullanılan kitabı okutmadığı belirtilmektedir. Öğrencilerine her gün tarih dersinde, Mısır, Yunan ve Roma Tarihini yazdırdığı belirtilerek dini konularla da alay ettiği tespit edilmiştir. Bu duruma cevap olarak tavsiye edilen kitapların dışına çıkarak zaman harcamayan okul öğretmenlerine ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir (Türk, 2006).

► II. Meşrutiyet döneminin meşhur simalarından olan 1900 yılında Mülkîye Mektebi'nden mezun olan ve daha sonra Yanya İdadîsi'nde tarih öğretmenliği ve 1909 yılında da Darülmuallimin müdürlüğü yapmış olan Satı Bey, tarihin faydaları ve meşrutiyet dönemindeki tarih öğretimi hakkında yazmış olduğu “Tarih Tedrisatının Usûl-i Esasiyesi” isimli risalesinde; II. Meşrutiyet döneminde tarih biliminin okullarda okutulmaya başlandığını, eskisinden daha fazla kitap yazıldığını ancak tarih derslerinde öğretmenlere rehberlik edecek bir eserin olmadığından bahsederek yazısını öğretmenlere rehberlik etmesi amacıyla kaleme aldığını belirtir (Boztepe, 2015)

- Satı Bey yazısında «**Okullarda tarih nasıl okutulmalıdır?**» konusuna cevap aramaya çalışmıştır. Tarihin faydalarından bahsettiği giriş bölümünde bu ilmin en büyük faydasının çocuklara vatan sevgisi vermek olduğunu belirtmiş ve başka bir dersin bu konuda tarihin yerini alamayacağını vurgulamıştır (Kömür 2013).
- Eserinde şunu söylemektedir: *‘Bugün katiyen ispatlanmış gerçeklerdendir ki Alman birliğinin kurulması, Prusya okulları tarafından hazırlanmıştır; bu konuda okul öğretmenlerinin kullandıkları silahların en etkilisi ise, tarih dersleri olmuştur. Bulgaristan’ın, Yunanistan’ın bağımsızlığı da okullarında saçılan tohumlar ile hazırlanmıştır; bu tohumların en kuvvetlileri de tarih dersleri aracılığıyla saçılmıştır. Onun için şüphe etmemeliyiz ki, bizde de hakiki ittihat ve terakki, ancak okullarda saçılacak tohumlardan meydana gelecektir ve bu tohumların en önemlileri de ancak tarih dersleri ile saçılabilecektir.’* (Satı Bey, Tarih Tedrisatı, s.96)

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NDE TARİH YAZIMI

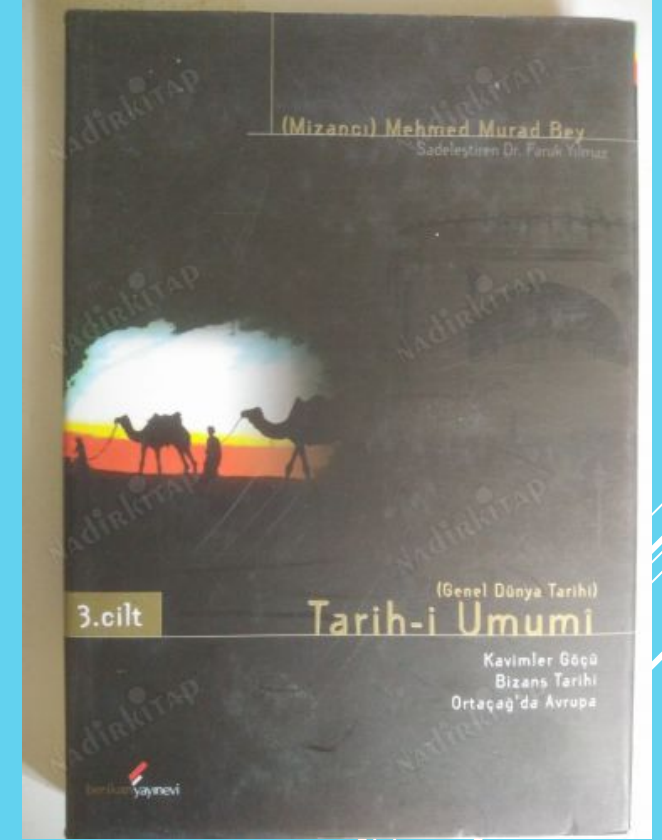
- Tanzimat döneminden itibaren giderek artan şekilde tarihe verilen önem, tarihin siyasallaşmasına yol açmıştır. Bu sebeple Tanzimat döneminden başlayarak tarih yazımı ve öğretimine ideolojik bir hüviyet verildiği gözlemlenmektedir. 15 Şubat 1857 (20 Cemaziyelahir 1273) tarihli Matbaa Nizamnamesi'ne göre herhangi bir kitap veya risalenin basımı ancak Nizamnamede belirtilen şekilde incelendikten sonra basılabilecekti (Çakmak, 2007).
- Devletin egemenliğine ve devlete zarar verebilecek hususların tespiti için Meclis-i Maarif'in kitapları incelenmesi gerekiyordu. II. Abdülhamid döneminde eğitim sürecinde ders kitaplarına büyük ağırlık verilmiştir. Kitapların hazırlanmasında, düzenlenmesinde, muhtevasında ve bazen de yasaklanmasında ciddi tahkikat yapılmıştır. 22 Ocak 1888 (9 Cumadelula 1305) tarihinde Matbaa Nizamnamesi yeniden düzenlenerek basılacak her şey denetim altına alınmıştır.

- Bu nizamnameye göre (Kudret, 1977): «**Osmanlı memleketlerinde basımevi açmak isteyenlerin elinden padişahın kutsal haklarına ve devletin çıkarlarına dokunur eserler basmayacağına dair senet alındıktan sonra Dâhiliye Nezareti'nden ruhsatname verilir (Madde 5). Basımevlerinin içinde mürettepler ve başka işçiler çalışırken kapısı yalnız bir zemberek ile kapalı olacak ve iki yanında dükkân ve başka yapılar varsa, basımevlerinin içerisinden onlara geçilebilir kapı ve pencere gibi şeyler olmayacaktır (Madde 15).**»
- Tarih ders kitaplarına, öğretmenlerine birçok kural ve düzenleme geldiği bu dönemde tarih ders kitaplarının nasıl olması gerektiğini Zeki Tekin'in "Tarih Eğitimi Hakkında Bir Vesika (Tekin 1994)" adlı, kim tarafından kaleme alındığı ve tarihi belli olmayan, fakat Abdülhamid'in şifahi emriyle kendisine yakın bir isim tarafından hazırlandığını düşündüğü bir vesikaya dayanarak hazırladığı makalesinde görmekteyiz. Osmanlı Tarihi ders kitaplarının yazımında istenilenleri özetle şu şekilde vermiştir:

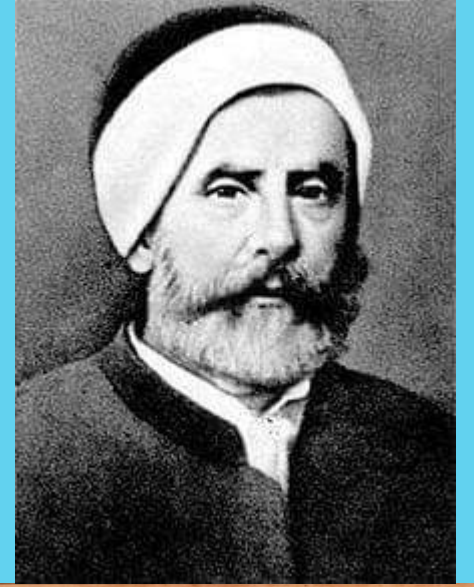

- “Yazılacak tarih kitaplarıyla devletin kurucularının millete sevdilmesi gerekir ve ilk terbiyenin insanda “tabiat-ı sâniye” olması sebebiyle ileride asla değişmeyeceğinden dolayı, milli tarih eğitimi gereklidir. Ancak milli tarih gerçek vakalara dayandırılmalı, akıl ve hikmete uygun olmalıdır. Tarihi vakalar gerçeklere istinat ettirmekle birlikte istenilen faydayı sağlayacak tarzda kaleme alınmalı. Osmanlı tarihi kitapları, tarihin hikmetini öğretecek ve çocukların anlayacağı kelimelerle, mübalağadan uzak, yalın bir tarzda kaleme alınmalı. Osmanlıların başarılarını daha iyi anlayabilmek için tarih kitaplarında bir mukaddime olarak hilafetten bahsedilmelidir.
- Her yüzyıl bir devir olarak kabul edilmeli ve buna göre; Osman Gazi’nin cülusundan, Yıldırım Beyazıt döneminin sonuna kadar, yüzyıllık döneme devr-i evvel, Çelebi Sultan Mehmet’in cülusundan II. Beyazıt’ın sonuna kadarki döneme devr-i sâni, Yavuz Sultan Selim’in cülusundan III. Murad’ın saltanatının sonuna kadarki dönem devre-i sâlis ve daha sonraki dönemler bu şekilde tanzim edilmeli, İdadîlerde okutulacak kitaplar ile Rüşdiyelerde okutulacak kitaplar arasında üslup, ifade ve kapasite açısından fark olmalı

- Bu dönem tarih ders kitapları, Osmanlı saltanatını sevdirmek ve dini eğitim ile yetiyecek tebaayı inanç yönüyle güçlendirmeyi amaçlamıştır. Ancak bunu yaparken tarih yazımını ve öğretimini kısıtlaması bu dönemin ideolojisinin yanlışlıklarından olmuştur. Bu ideolojiye uygunluğu nedeniyle Tanzimat döneminde kuvvetlenen hanedan tarihi ve İslâm tarih anlayışı ve öğretimi daha da güçlenmiştir (Yıldız, 2006)
- Umûmî Tarih yazarlarının en önemlisi Mizancı Murad'dır. Umûmî Tarih isimli eseri Avrupalı metotlarla yazılmış 6 ciltlik bir dünya tarihidir. Eser 1889 tarihinde yazılmıştır. Bu eserin sonuna yazar tarafından “Tarih-i Osmanî” adında tek ciltlik bir ek yazılmıştır. Mizancı Murad bu eseriyle Batılı tarzda öğretim amaçlı çok güzel bir Osmanlı tarihi yazmış olup, bunu ülkemiz tarihçiliğinde başarıyla uygulayan XIX. yüzyıl tarihçilerindendir. Eser bilgi yığını halinde sunulmamıştır. Tam aksine düzenlenmiş, bölümlere ayrılmış ve her bölümün sonunda anlatılan olaylar hakkında yorumlar eklenmiştir (Babinger, 2000)

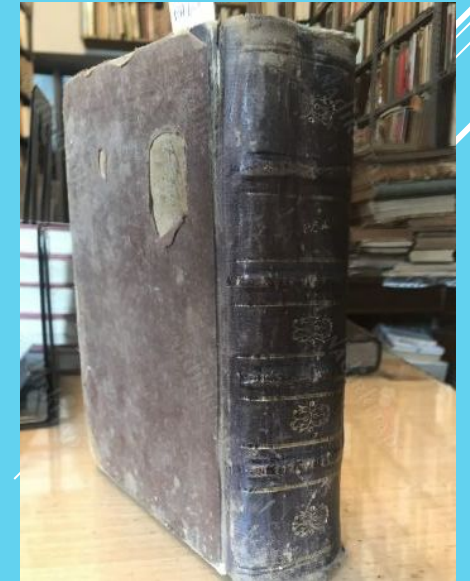
- Selim Sâbit Efendi'nin Abdülaziz devrinde kaleme aldığı Muhtasar Târîh-i Osmânî, ilk olarak 1874 yılında Matbaa-i Âmire'de basılmıştır. Milli Kütüphane verilerine göre en az dokuz baskı yapılmıştır. Daha sonraki baskıları sırasıyla şu şekildedir: 1878, 1882, 1882, 1884, 1888, 1893, 1908 ve 1927. Muhtasar Târîh-i Osmânî başta İstanbul olmak üzere; Edirne, Hicaz ve bu bölgelere komşu birçok vilayette ilkokullar için ders kitabı olarak kullanılmıştır (Sarıoğlu, 2007)

- Selim Sâbit Efendi, Muhtasar Târîh-i Osmânî'nin başında ilk Osmanlı padişahı Osman Bey'den Sultan Abdülmecid devrine kadar geniş bir dönemi ele alır. Hemen her padişaha bir sayfa ayırmak suretiyle kaleme aldığı Muhtasar Târîh-i Osmânî'de, bahsettiği padişahın dönemini ana hatlarıyla okuyucuya aktarır. Padişahların doğumu, tahta çıkış tarihleri, dönemlerindeki önemli olaylar ve ölümleri hakkında kısa ve öz bilgiler verdikten sonra her padişah için veladet, cülus, saltanat ve irtihal başlıklarıyla doğum, cülus, saltanat ve ölümü ile ilgili tablolar yapmıştır. (Sabit, 1878).

- Osmanlı tarihinde “Şıpka Fatihi” olarak bilinen Hüsnü Süleyman Paşa’nın yazdığı “Tarih-i Âlem”, batılı kaynaklardan da yararlanarak hazırlanmış olan bir eserdir. Eser İdadî mekteplerinin 2. sınıflarında okutulmaktadır. Eser fasıllar halinde tertib edilmiş ve her faslın sonunda hülasa başlığı ile olaylar yorumlanmıştır. Eserde Hz. Adem’den İslâmiyet’in ortaya çıkmasına kadar geçen zaman içindeki dünya tarihi hakkında bilgiler bulunmaktadır (Yüksek 2006)
- Süleyman Paşa, tarihin dönemlere ayrılmasından bahsettikten sonra kâinâtın yaratılışını anlatmış, bitki ve hayvanların da yaratılışından bahsettikten sonra insanın yaratılışını anlatmıştır. Dikkatimizi çeken nokta ise diğer umûmî tarihlerde bu konular sadece dinî kitaplar esas alınarak anlatılırken burada dinî eserlerin yanında bilimsel bir dil kullanılmıştır. İnsanın yaratılışında ise en çok üzerinde durulan konu, insanın maymundan gelmediği tezidir. Son yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen insan iskeletleri delil olarak gösterilmiş ve insanın maymundan gelmediği bilimsel bir dille açıklanmıştır (Paşa, 1327).

- Tarih-i Âlem’de Türk tarihine oldukça geniş yer verilmiştir. İslam öncesi Türk tarihi ile ilgili olarak Hunlara bu eserle dikkat çekmiştir. Türk tarihçiliğinde, Fransız yazar Guignes’e dayanarak İslam öncesi Türklere ait bir bölümü ilk kez ele alan Süleyman Paşa'dır. Eseri 1876’da yayınlanmıştır (Efe, 2004).
- Son Osmanlı Vak’anüvis’i olarak tarihe geçen Abdurrahman Şeref Efendi’nin askerî ve sivil okullarda okutulan eseri “Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye”dir. Bu eser, müellifin Tarih-i Devlet-i Osmaniye’nin özetidir. İdadîlerin 3. sınıflarında okutulmak üzere yeni programa göre kaleme alınmıştır. Eser dokuz bölüm ve bir hatimeden oluşmaktadır. İslam tarih ve devletleri ile ilgili herhangi bir mukaddimesi yoktur. Avrupa tarihi ile ilgili bilgiler de diğer eserine nazaran oldukça cüz’idir ve bu tarihin Osmanlı Devletiyle olan ilgisi ile sınırlıdır (Boztepe, 2015)

- Aynı müellifin diğer eseri iki cild halinde tertip edilen “Tarih-i Devlet-i Osmaniye” isimli eseridir. Eserin her iki iç kapağında da Mekâtib-i Aliyye’de tedris edilmek üzere yazıldığından bahsedilmiştir. Ancak 1318 Maarif Salnamesi’nde idadîlerin 5., 6. ve 7. senelerinde okutulması uygun görülmüş olup idadîlerin tarih derslerinde okutulmuştur. Eserde, kısa bir İslam Tarihi anlatılmış ve Osmanlı tarihine geniş yer ayrılmıştır (Boztepe, 2015)
- Darülmuallimîn-i Aliyye başkanı ve Mekteb-i Mülkîye’de tarih öğretmenliği yapan Ali Reşad’ın “Asr-ı Hâzır Tarihi”; 1789 Fransız İhtilalinden başlayarak bulunduğu zamana kadar geçen tarihî olayları anlatır. Mekatib-i Sultanî ve İdadî son sınıflarında okutulmaktaydı. Fransız merkezli Pozitivizm ve ayrıca kısmen, Alman kökenli Romantizm akımlarının etkisinde kalarak yazılmıştır.(Bayrak, 2002)

- Bu eserde sadece Avrupa ve ABD değil Çin ve Japonya'yı içeren Doğu'un siyasî ve iktisadi durumu incelenmiştir. Ticaret ve sanayinin çağdaş gelişmeleri de dikkatle incelenmiş, Avrupa devletleri ve sömürgeleri arasındaki siyasî ve iktisadi ilişkiler değerlendirilmiş ve Avrupa'daki edebî ve ilmî ilerleme üzerinde durulmuştur. Bu kitabın devlet okullarında resmi ders programına konulması önem taşımaktadır. Ali Reşad'ın kitabı, Osmanlı elitinin daha geniş bir manada küresel tarih anlayışını kabul etmekte olduğunu ve Osmanlı Devletinin bekası ile Avrupa güç siyaseti arasındaki ilişkinin bütünüyle farkında olduğunu göstermektedir (Alpugan, 1999).
- Ali Tevfik'in "Fezleke-i Tarih-i Umûmi" isimli eseri 3 cilt olarak idadiler için yazılmıştır. Eser 3 ciltten oluşmaktadır. Tarihin tarifi ve önemi ile kaynakları bölümü ile başlayan eser sonrasında Hz. Âdem'in yaratılışı ve Nuh Tufanı ile devam etmektedir. Mısır, Babil ve Asurluların anlatıldığı bölümlerin ardından Hunlar, Peçenekler, Hazarlar, Macarlar, ve Uzlar'dan bahsedilmektedir. Daha sonra Roma, Avrupalı devletlerin tarihi ve Osmanlı tarihi anlatılmıştır (Boztepe, 2015)

- Mahmud Esad'ın “Tarih-i İslam” isimli eseri idadîlerin ikinci ve dördüncü sınıflarında okutulan eserdir. Yazar bu eseri Hazine-i Celile Hukuk Müşaviri iken yazmıştır. Eserin kapağında 1314 senesi resmi programına göre yazıldığı kaydedilmiştir. İki bölüm ve 255 sayfadan oluşmaktadır. Birinci kısımda; Hz. Peygamber'den önceki peygamberler tarihinden bahsedilmiştir. İkinci kısımda ise Hz. Peygamber ve sonraki İslam tarihi anlatılır. İkinci kısım sekiz bölüm ve bir hatimeden oluşmaktadır. Hatime bölümünde İslam medeniyeti anlatılır. Eserde her bölümün sonuna konan netice bölümü ile anlatılan olayların kısa bir yorumu yapılmıştır (Esad, 1314).

KAYNAKÇA

Abdurrahman Şeref, *Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye*, İstanbul 1315.

ALKAN, Mehmet Ö., *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924*, Tarih İstatistikleri Dizisi, Cilt. 6, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 2000. Maarif Salnamesi, 1318

ALPUGAN, Betül Başaran, “Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarih Yazıcılığı ve Tarih Kitapları”, *Osmanlı, VIII, (Ed. Güler Eren)*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.262-270.

ATA, Bahri, “Öğrenci Anılarında Tarih Öğretmenleri ve Uygulamaları (1882-1957)”, *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 2012:1(1), s.73-98.

BABİNGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Mersin 2000.

BAYRAK, Orhan, *Osmanlı Tarih Yazarları, 2. Baskı*, Milenyum Yayınları, İstanbul 2002.

BOLAT, Bengül Salman, “Tanzimat'tan Demokrat Partiye Kültür Politikaları ve Tarih Anlayışları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5/8, December 2012, s.231-247.

BOZTEPE, Süleyman, *II. Abdülhamid Dönemi İdadîlerde Tarih Ve Coğrafya Eğitim-öğretimi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)Konya 2015.

ÇAKMAK, Diren, “Osmanlı Telif Hukuku İle İlgili Mevzuat”, *SÜTAD*, S.21, Bahar 2007, s.191-234.

DOĞANAY, Fatma Kaya, “Rüşdiye Mekteplerinde Tarih Dersi”, *Atatürk Enstitüsü Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 25, Erzurum 2010, s.107-119.

EFE, Aydın, Süleyman Hüsnü Paşa’nın Tarih Anlayışı”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 9, 2004, s.211.

KÖMÜR, Erol, “Satı Bey Tarih Eğitiminin Temel Esasları”, *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 2013:2(2), s.212-227.

KUDRET, Cevdet, *Abdülhamit Devrinde Sansür*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1977.

Leylî ve Nehârî Mekâtib-i İdâdiyeyi Mülkîyeye Mahsûs Olarak Maarif-i Umûmiye Nezâreti Celilesince Mukaddema Tanzim ve Bu Def’a Tadil ve Tashih Edilen Ders Programları ile Talimattır, (Kısaltma: Ders Programları 1318), İstanbul 1318, s.6.

Mahmud Esad, Tarih-i İslam, Asır Matbaası, İstanbul 1314

ORTAYLI, İlber, Tarih Yazıcılık Üzerine, Cedid Neşriyat, Ankara 2011.

SARIOĞLU, Mehmet, “Osmanlı Eğitim Reformcularından Selim Sabit Efendinin Muhtasar Tarihi Osmani Kitabının Tarih Eğitimi İçindeki Yeri”, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 5/19, Yaz 2007, s.56-58.

Satı Bey, Tarih Tedrisatının Usûl-i Esasiyesi”, *Tedrisât-ı İbtidaiyye Mecmuası*, Sene:1, Sayı:8.

Selim Sabit Efendi, *Muhtasar Tarih-i Osmanî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1878.

Süleyman Hüsnü Paşa, *Tarih-i Âlem*, İstanbul 1327, Mekteb-i Fünûn-ı Harbîye-i Hazret-i Şâhâne Matbaası.

TEKİN, Zeki, “Tarih Eğitimi Hakkında Bir Vesika”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, Van 1994, s.75-86.

TÜRK, İbrahim Caner, *Osmanlı Devletinde Tarih Eğitimi (1839-1922)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2006.

YILDIZ, Ramazan, *I. Meşrutiyet Döneminde Uygulanan Tarih Eğitimi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006.

YÜKSEK, Hasan, *XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarihçiliği*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2006.

UNAT, Faik Reşit, *Türkiye’de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1964.